

Kapitola 10

Státy východní dimenze Evropské politiky sousedství v české zahraniční politice

Petra Cibulková

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE EVROPSKÉ POLITIKY SOUSEDSTVÍ: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

České předsednictví Rady Evropské unie (EU) v první polovině roku 2009 a zahájení Východního partnerství jako jedné z jeho hlavních priorit zvýšily pozornost, kterou česká zahraniční politika do té doby věnovala zemím východní Evropy.¹ Po skončení předsednictví EU a v souvislosti s vnitropolitickou situací (pádem vlády a přípravou parlamentních voleb původně plánovaných na podzim 2009) zahraničněpolitická témata výrazně ustoupila do pozadí. Vývoj české zahraniční politiky a bilaterálních vztahů se zeměmi východní dimenze Evropské politiky sousedství (ENP) ve druhé polovině roku 2009 nicméně naznačoval, že tento region si své místo mezi českými prioritami zachová. Rok 2010, včetně nových koncepčních dokumentů relevantních pro zahraniční politiku ČR, ukazují, že Česká republika považuje projekt Východního partnerství a posílení vztahů s jeho účastnickými zeměmi za důležitou součást nejen své, ale i evropské „východní politiky“.

Posílení významu zemí východní Evropy z hlediska priorit české zahraniční politiky se projevilo v nové *Koncepci zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období 2010–2017* přijaté v květnu 2010. Pozici dlouhodobé priority zahraniční rozvojové spolupráce se zemí Východního partnerství zachovalo Moldavsko. Do nově definované kategorie tzv. prioritních zemí bez programu spolupráce (střednědobé priority) byla oproti předchozí koncepci ale zařazena i další země Východního partnerství – Gruzie. Důvodem je podle Koncepce návaznost na rekonstrukční pomoc zahájenou Českou republikou po rusko-gruzinském konfliktu v roce 2008.²

Rozšíření záběru v duchu Východního partnerství naopak nepřinesla aktualizace *Koncepce transformační politiky ČR*, resp. *Programu transformační politiky* přijatého

v červenci 2010. Podobně jako v předchozím období Program mezi priority transformační spolupráce řadí čtyři ze sedmi zemí Východního partnerství – Bělorusko, Gruzii, Moldavsko a Ukrajinu.³

Do roku 2010 vstupovala Česká republika s úřednickou vládou pod vedením Jana Fischera, která si ve svém programovém prohlášení z června 2009 kladla za cíl mj. jiné „*usilovat o další rozvíjení iniciativ, které byly spuštěny za českého předsednictví*“.⁴ Již tato zmínka znamenala určitý posun oproti předchozímu období. Vláda M. Topolánka, resp. její programové prohlášení z ledna 2007 sice českému předsednictví Rady EU vyčlenilo samostatnou část, země východní Evropy se ovšem neobjevily ani mezi předpokládanými prioritami předsednictví, ani v další části prohlášení k zahraniční a bezpečnostní politice ČR.⁵ Explicitní zařazení zemí východní Evropy a rozvoje vztahů s nimi (s důrazem na projekt Východního partnerství) mezi hlavní priority české zahraniční politiky přineslo až programové prohlášení koaliční vlády premiéra Petra Nečase sestavené po květnových volbách 2010.⁶

Se zeměmi východní dimenze ENP souvisel i růst pozornosti věnované energetické bezpečnosti po plynových krizích z předchozích let, a to jak ze strany ČR, tak EU (viz ročenka 2009). Programové prohlášení vlády P. Nečase z června 2009 mezi klíčovými projekty uvádí plynovod Nabucco, přičemž se zavazuje k jednáním s producentními zeměmi.⁷ V tomto kontextu je možné chápat zájem ČR na posilování vztahů s Ázerbájdžánem, který se v posledních letech projevoval.

Příprava českého předsednictví, resp. stanovení Východního partnerství jako jedné z jeho priorit přispělo rovněž k většímu důrazu na ekonomické příležitosti, které tento region představuje pro české firmy. Dynamický růst bilaterálních ekonomických vztahů v průběhu roku 2008 prakticky se všemi zeměmi regionu ale v roce 2009 negativně ovlivnila světová ekonomická krize.⁸

Místo, které Východní partnerství a většina jeho účastnických zemí zaujaly v oficiální zahraniční politice ČR, se ovšem příliš neprojevuje v politické diskusi k tomuto tématu. Na pořad jednání Sněmovny a Senátu ČR se během roku 2010 dostaly jen v podstatě standardní bilaterální smlouvy a dohody, jež byly bez rozpravy schváleny.⁹ Téma východní Evropy se ostatně nijak výrazněji neobjevovalo ani v předvolební kampani, resp. ve stranických politických programech. Jako sféru českého zájmu východní Evropu označila pouze TOP 09.¹⁰ Projekt Východního partnerství v souvislosti s ochranou lidských práv v Bělorusku a českou rozvojovou spoluprací zmínila ve svém programu Strana zelených (SZ).¹¹ Ochrana lidských práv a její prosazování ve světě, včetně Běloruska, se dostala i do programu Křesťanské a demokratické unie-Československé strany lidové (KDU-ČSL).¹² Občanská demokratická strana (ODS) obsáhleji formulovala své zahraničněpolitické priority jen ve vztahu k Rusku, přičemž státy východní Evropy sloužily jen jako podpůrný argument (invaze do Gruzie a plynová krize na Ukrajině).¹³ Ostatní politické strany (Věci veřejné, Česká strana sociálně demokratická a Komunistická strana Čech a Moravy) se východní Evropě ve svých programech nevěnovaly vůbec. Podobné závěry lze vyvodit i z dotazníků k zahraničněpolitickým prioritám parlamentních stran publikovaných v časopise *Mezinárodní politika* v květnu 2010.¹⁴

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE EVROPSKÉ POLITIKY SOUSEDSTVÍ: AGENDA A UDÁLOSTI

Multilaterální témata

Politika EU – Východní partnerství

V roce 2010 se z iniciativy České republiky konalo několik multilaterálních setkání tematicky zaměřených na Východní partnerství a stejně tak tuto agendu ČR zahrnovala do bilaterálních jednání s dalšími členskými zeměmi EU.

Za španělského předsednictví EU se v lednu 2010 v Madridu uskutečnil seminář „Budoucnost Východního partnerství: výzvy a příležitosti“. Česká republika, reprezentovaná ministrem zahraničních věcí J. Kohoutem, náměstkem ministra pro evropské záležitosti V. Galuškou a českým zástupcem v EBRD P. Štěpánkem, byla společně s Polskem iniciátorem tohoto semináře, původně plánovaného již na rok 2009 (viz ročenka 2009). Setkání se kromě zemí zapojených do Východního partnerství účastnili i zástupci Ruska, Turecka, USA, mezinárodních finančních institucí, občanské a akademické sféry.¹⁵

Během návštěvy ministra Kohouta v Německu v březnu 2010 bylo Východní partnerství jedním z hlavních bodů jednání. Společný článek ministrů Kohouta a Westerwelleho zveřejněný ve *Financial Times Deutschland* k Evropské politice sousedství, resp. její východní dimenzi, potvrzoval zájem zapojit do realizace konkrétních projektů v rámci Východního partnerství i další již výše zmiňované aktéry, tj. vedle mezinárodních finančních institucí i sousední země partnerských zemí (jmenovitě Rusko a Turecko). Ze zemí zapojených do Východního partnerství se ministři v článku zmínili konkrétně pouze o Ukrajině. Spíše než o výraz prioritního postavení Ukrajiny pro oba státy šlo o reakci na únorové prezidentské volby na Ukrajině, když vyslovili připravenost Evropy podpořit demokratickou Ukrajinu při provádění politických a ekonomických reforem.¹⁶

18. května uspořádala Carletonova univerzita v Ottavě společně s velvyslancetvými ČR, Polska, Švédska a Delegací EU seminář „Východní partnerství: Zhodnocení nového příspěvku k politice sousedství EU“, kterého se za českou stranu zúčastnil velvyslanec ČR v Kanadě K. Žebrakovský a ředitel Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM D. Král.¹⁷

V souvislosti s parlamentními volbami zůstalo v ČR poněkud stranou pozornosti neformální setkání ministrů zahraničních věcí zemí Východního partnerství, které se konalo 24. 5. 2010 v Sopotech.¹⁸ Hlavním bodem jednání byla původně polská iniciativa, podpořená zeměmi Visegrádské skupiny (V4) během jejich březnového mimořádného summitu k Východnímu partnerství, na vytvoření neformální „Skupiny přátel Východního partnerství“. Toto uskupení by sdružovalo země a organizace do Východního partnerství oficiálně nezapojené, ale které mají zájem se podílet na dílčích projektech realizovaných v rámci partnerství. Činnost Skupiny přátel Východního partnerství byla v září 2010 oficiálně zahájena v Bruselu a účastní se jí USA, Rusko, Turecko, Norsko, Švýcarsko, Kanada, Japonsko, Evropská banka pro obnovu a rozvoj, Evropská investiční banka a Světová banka.¹⁹

Důraz současné české vlády na Východní partnerství v rámci vnějších vztahů EU se projevil i na summitu EU v září 2010. Podle vyjádření premiéra Nečase právě Česká republika iniciovala zahrnutí zmínky o tomto projektu do závěrečného shrnutí ze summitu, což by mělo přispět k zachování pozice Východního partnerství jako jednoho ze strategických zájmů vnějších vztahů EU.²⁰

Příspěvkem České republiky k implementaci cílů Východního partnerství, který zmiňovala i zpráva Evropské komise pro druhé zasedání ministrů zahraničí Východního partnerství (Brusel, 13. 12. 2010), bylo konání dvou seminářů. Ve dnech 7.–13. listopadu Ministerstvo zahraničních věcí ČR ve spolupráci s Evropskou komisí uspořádalo v Praze pro experty ze zemí Východního partnerství seminář o reformě veřejné správy a podpoře demokratizace na místní a regionální úrovni a ve dnech 13.–17. prosince Ministerstvo spravedlnosti ČR organizovalo na Justiční akademii v Kroměříži seminář o reformě soudnictví.²¹

Ostatní multilaterální aktivity a východní Evropa

V roce 2010 se Česká republika podílela i na přípravě nové makroregionální strategie EU pro dunajský region, která kromě osmi členských zemí EU zahrnuje i šest nečlenských zemí, z toho dvě – Moldavsko a Ukrajina jsou účastnickými zeměmi Východního partnerství. Česká republika předložila svoji pozici k připravované Dunajské strategii EU v březnu 2010. V obecné rovině ČR podpořila využití této strategie jako doplňkového nástroje pro posílení spolupráce s nečlenskými zeměmi, nicméně navrhované prioritní oblasti a konkrétní projekty, které podle ČR měly být do strategie zahrnuté, se zemí Východního partnerství netýkaly.²² Visegrádský rozměr politiky vůči státům východní Evropy je pokryt v kapitole 6 této publikace.

Bilaterální témata

Ukrajina

Koncem roku 2009 se česko-ukrajinské vztahy vyvíjely ve stínu skandálu s udělováním víz na Lvovském konzulátu (viz ročenka 2009). V lednu 2010 tehdejší velvyslanec ČR v Ukrajině Jaroslav Bašta požádal o uvolnění z funkce ze zdravotních důvodů. Jeho jméno se sice objevovalo v médiích ve spojitosti s vízovou aférou, sám Bašta ovšem taková narčení již v říjnu 2009 odmítl. Rovněž ministr zahraničních věcí J. Kohout v souvislosti s rezignací Bašty v lednu 2010 prohlásil, že nemá důvod pochybovat o důvodech, které mu pan velvyslanec sdělil.²³ Od odstoupení J. Bašty se do současnosti post velvyslance na Ukrajině nepodařilo obsadit.

V lednu a únoru se konaly prezidentské volby na Ukrajině. Jejich výsledek – vítězství Viktora Janukovyče – vyvolal diskusi o dalším zahraničněpolitickém směřování Ukrajiny. Česká diplomacie pozitivně hodnotila průběh voleb, který podle ministra Kohouta svědčil o posunu směrem k demokracii. Zároveň v reakci na výsledky voleb vyjádřil zájem České republiky jednat o otázkách společného zájmu s jakoukoli administrativou, která po volbách nastoupí do čela Ukrajiny. Mezi hlavními tématy budoucích jednání jmenoval energetickou bezpečnost, projekt Východního partnerství, bezpečnostní otázky a další směřování Ukrajiny do euroatlantických struktur.²⁴

V březnu se v médiích objevila zpráva o záměru kyjevské radnice prodat budovu, kterou má pronajaté velvyslanectví ČR. Informaci média čerpala ze stranického serveru Bloku Julie Tymošenko a nebylo jasné, zda se nejedná jen o součást vnitropolitického boje. 4. března proto Česká republika předala Ukrajině diplomatickou nótu, ve které žádala objasnění situace ohledně budovy velvyslanectví. Podle vyjádření ukrajinské strany v médiích (4. března) budovy budou nabízeny k prodeji jen po předchozím souhlasu dotčených velvyslanectví, která budou mít zároveň předkupní právo.²⁵

Ve dnech 26.–28. 4. 2010 se senátor Alexandr Vondra a velvyslanec se zvláštním posláním pro otázky energetické bezpečnosti Václav Bartuška zúčastnili mezinárodního fóra Ukrajina–Evropa v Kyjevě. Bartuška se zároveň sešel i s představiteli ministerstva energetiky Ukrajiny a Naftogazu.²⁶ Během jejich návštěvy (27. dubna) proběhla v ukrajinském parlamentu ratifikace ukrajinsko-ruské smlouvy o prodloužení pronájmu ruské vojenské základny v Sevastopolu, kterou nová prezidentská administrativa V. Janukovyče uzavřela výměnou za snížené ceny dodávek ruského plynu. Ratifikaci smlouvy doprovázely ostré protesty opozičních stran na půdě parlamentu, jež vyvrcholily rvačkou mezi zastánci a oponenty smlouvy. V rozhovoru pro list *Kommersant* Bartuška tuto smlouvu označil za nepochopitelnou z pohledu EU. Vzhledem k tomu, že se jedná o vnitřní záležitost Ukrajiny a Ruska, nelze podle něho ze strany EU očekávat nějakou reakci. V kombinaci s vyhocením situace v ukrajinském parlamentu by to ale, podle jeho názoru, mohlo mít velmi špatný vliv na zájem na Ukrajině investovat.²⁷

Pravděpodobně v souvislosti s přípravou komunálních voleb na Ukrajině a změnami volebního zákona z července 2010, které komplikovaly pozici zejména opozičních bloků a kandidátů, zaslali 12. srpna ministři zahraničních věcí ČR, Polska a Švédska svému ukrajinskému protějšku společný dopis. Ujistili ho v něm o připravenosti podpořit Ukrajinu v jejích evropských aspiracích, ocenili demokratický vývoj v zemi a vyjádřili naději, že průběh komunálních voleb tento vývoj potvrdí.²⁸

Nástup V. Janukovyče na post prezidenta a vytvoření vlády pod vedením Nikoly Azarova byly ve vnitřní politice Ukrajiny doprovázeny ostrými spory zejména s bývalou vládou J. Tymošenkové. Mezinárodní přesah, který se týkal i česko-ukrajinských vztahů, tento konflikt získal v souvislosti se zahájením trestního stíhání některých členů bývalé vlády. V říjnu 2010 byl v Praze na základě mezinárodního zatykače zadržen bývalý ministr hospodářství Bohdan Danylyšyn, obviněný na Ukrajině ze zneužívání pravomocí při sjednávání státních zakázek. Na základě rozhodnutí soudu byl umístěn do předběžné vazby do doby rozhodnutí o případném vydání Ukrajině. V polovině listopadu se objevily zprávy, že Danylyšyn požádal v Česku o politický azyl. České ministerstvo zahraničních věcí se nicméně v této kauze nijak neangažovalo, což potvrdila i oficiální návštěva ministra K. Schwarzenberga v Kyjevě 28.–30. listopadu. Případ Danylyšyn nebyl podle vyjádření ministrů zahraničních věcí obou zemí předmětem jednání, přičemž český ministr zdůraznil, že tato záležitost bude řešena podle práva. Nevyloučil zároveň, že Danylyšynovi může být v ČR po posouzení jeho žádosti politický azyl udělen.²⁹

Hlavním tématem jednání v Kyjevě byly zejména možný příspěvek ČR k přibližování Ukrajiny k EU (pomoc při reformě legislativy podle evropských standardů),

energetické otázky (modernizace ukrajinské transportní sítě) a možnosti posílení ekonomické spolupráce (zájem Ukrajiny na spolupráci např. se Škoda Auto). Ministr Schwarzenberg navštívil také Autonomní republiku Krym (ARK), jež má pro ČR především ekonomický potenciál.³⁰ Pravděpodobně i z tohoto důvodu ještě na počátku roku ČR podle (dnes už bývalého) velvyslance J. Bašty plánovala otevřít v Simferopoli honorární konzulát.³¹ K. Schwarzenberg na setkání se zástupci krymské administrativy navrhl uspořádání česko-krymského podnikatelského fóra.³² Vedle ekonomických otázek se hovořilo i o problematice dodržování lidských práv, jedné z priorit české zahraniční politiky. V této souvislosti se český ministr zajímal o postavení Krymských Tatarů a sešel se i s jejich předákem Mustafou Džemilovem. Problémy této menšiny podle ministra trvají.³³

V závěru roku 2010 byly česko-ukrajinské vztahy opět ve znamení vízové problematiky, tentokrát kvůli problémům na ukrajinské straně. Vizová aféra na české straně z roku 2009 měla dohru u pražského soudu, který 18. 6. 2010 rozhodl o povinnosti MZV vrátit poplatky neoprávněně vybrané za registraci přes call-centrum. V reakci na rozsudek vydalo MZV prohlášení, které kladlo důraz na to, že soud nezpochybnil zákonnost řešení náporu žadatelů prostřednictvím call-centra. To je podle prohlášení důležité proto, aby této situace nemohli využívat organizátoři placených pořadníků.³⁴ Právě kvůli aktivitám „zprostředkovatelů“ před konzulátem ČR v Kyjevě podávala česká strana několik stížností, přičemž na konci prosince pohrozila, že pokud ukrajinské úřady nezačnou problém řešit, může dojít k dočasnému uzavření konzulátu nebo zavedení call-centra.³⁵

Z ekonomického hlediska zůstává Ukrajina ze zemí východní dimenze ENP pro ČR nejdůležitějším partnerem. Jako jediná z této oblasti je na seznamu prioritních zemí pro export ČR (2009), přičemž mezi perspektivní obory pro vývoz jsou zařazeny potravinářský průmysl, strojírenství, energetika a technologie pro ochranu životního prostředí. Tomuto postavení Ukrajiny v zahraničně-obchodních vztazích ČR odpovídají i aktivity ekonomické diplomacie. V průběhu roku 2010 se uskutečnily čtyři podnikatelské mise, české firmy měly své zastoupení na mezinárodním Průmyslovém fóru 2010 a dalších investičních fórech organizovaných místní samosprávou. Zástupci Generálního konzulátu ČR v Doněcku se zúčastnili Mezinárodního investičního summitu Donbass Investment Destination. Právě východní Ukrajina je českými subjekty považována za oblast s rostoucím potenciálem. V květnu vstoupil v platnost *Protokol o podpoře a vzájemné ochraně investic mezi ČR a Ukrajinou*. V září proběhlo na Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR česko-ukrajinské podnikatelské fórum.³⁶

V říjnu byl oficiálně zahájen nový twinningový projekt na Ukrajině zaměřený na oblast ekologického auditu. Česká republika, prostřednictvím Ministerstva životního prostředí ČR, v tomto projektu vystupuje jako „junior partner“ rakouské agentury pro životní prostředí. Úspěšně ukončena byla druhá závěrečná fáze projektu v rámci české zahraniční rozvojové spolupráce, který se týkal inventarizace a hodnocení lesních ekosystémů na Ukrajině.³⁷ Na lokálních projektech v Ukrajině se podílí i české nevládní organizace. Na Ukrajinu se zaměřuje např. Arcidiecézní charita Olomouc. V roce 2010 mj. přispěla na vybavení nové moštárny v Kolonii, z jejíhož provozu získá místní partnerská organizace prostředky na své projekty.³⁸

Bělorusko

Česká politika vůči Bělorusku se i v roce 2010 vyznačovala dvojitým zaměřením, jež vyplývá z charakteru politického režimu v Bělorusku a z pozice ČR jako silného kritika nedemokratických praktik Lukašenkovy administrativy. Aktivita ČR se proto soustředí jednak na oficiální vztahy se státní administrativou a jednak na spolupráci a podporu opozičním politickým a občanským subjektům.

V oficiální rovině k zintenzivnění bilaterálních vztahů přispělo zapojení Běloruska do projektu Východního partnerství. Přizvání Běloruska k projektu a jeho účast na zahajovacím summitu partnerství v Praze v květnu 2009 vyvolaly kritické reakce jak ze strany politiků, tak zejména ze strany nevládních organizací na ochranu lidských práv. Toto pozvání bylo výsledkem zájmu Evropské unie, a v souladu s tím i České republiky, o obnovu oficiálního politického dialogu, který se v evropské i české politice projevoval již od roku 2008 (viz ročenka 2009). V bilaterálních česko-běloruských vztazích bylo dokladem tohoto přístupu i obnovení vzájemného diplomatického zastoupení na úrovni velvyslanců. Od roku 2002, kdy Česká republika odmítla udělit Alexandru Lukašenkovi vízum k jeho účasti na summitu NATO v Praze a obě země po diplomatické roztržce své velvyslance stáhly, bylo zastoupení pouze na úrovni charge d'affaires. K normalizaci došlo v letech 2009–2010, když byl nejprve v říjnu 2009 jmenován mimořádným a zplnomocněným velvyslancem ČR v Bělorusku Jiří Karas a o téměř rok později, v září 2010, předal své pověřovací listiny prezidentovi ČR nově jmenovaný běloruský velvyslanec v Praze Vasilij Markovič.³⁹

K výrazné aktivizaci bilaterálních vztahů došlo až od podzimu 2010 v souvislosti s prezidentskými volbami v Bělorusku plánovanými na prosinec 2010. 15. listopadu Prahu navštívil opoziční prezidentský kandidát Uladzimir Njajkljajev, který byl oficiálně přijat ministrem zahraničních věcí K. Schwarzenbergem.⁴⁰ Ve dnech 17.–19. listopadu navštívili Bělorusko poslanci David Vodrážka a Jan Hamáček (předseda a místopředseda Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny PČR), aby zde podpořili opozici a opoziční prezidentské kandidáty. Oproti původnímu plánu se jednalo o neoficiální cestu, protože organizační výbor sněmovny ji kvůli úsporám odmítl schválit. Náklady proto nakonec hradili organizátoři, tj. sdružení Občanské Bělorusko. D. Vodrážka se v této souvislosti kriticky vyjádřil pro *Parlamentní listy*: „*Že jsme nedostali svolení pro oficiální cestu od sněmovny, je poměrně nepříjemná věc. Navíc, když Česká republika oficiálně prohlašuje, že podporuje demokratizaci a lidská práva.*“⁴¹ Právě kvůli hlavnímu cíli cesty, tj. podpoře demokratické opozice Běloruska, která je dlouhodobou prioritou české zahraniční politiky, se (nakonec) soukromé iniciativě obou poslanců dostalo pochvaly ze strany ministerstva zahraničních věcí. Kromě setkání se zástupci běloruské opozice se uskutečnila i formální schůzka s místopředsedou běloruského parlamentu V. Guminskym kvůli možnostem českých podnikatelských subjektů investičně se podílet na plánované privatizaci části běloruského státního sektoru.⁴²

Prezidentské volby v Bělorusku, které se konaly 19. 12. 2010, dopadly podle očekávání Lukašenkovým vítězstvím. Násilné potlačení demonstrací, jež proti zmanipulovaným volbám v Minsku propukly, vyvolalo negativní reakce ze zahraničí, včetně ČR. Ještě téhož dne vydalo Ministerstvo zahraničních věcí ČR oficiální prohlášení,

v němž se ztotožnilo s předběžným hodnocením voleb ze strany OBSE jako nesplňujících demokratické standardy. Zároveň v prohlášení vyjádřilo znepokojení nad nadměrným použitím síly proti demonstrantům a zadržením opozičních aktivistů, včetně kandidátů, a vyzvalo běloruské úřady k maximální zdrženlivosti.⁴³ Tvrdost zásahu běloruského režimu proti opozici znovu oživil diskusi o vhodné strategii EU vůči Bělorusku. Od roku 2008 Evropská unie začala zmírňovat sankce proti představitelům běloruské státní administrativy uvalené po zmanipulovaných volbách v roce 2006 a snažila se dosáhnout dílčího uvolňování režimu v politické a ekonomické oblasti prostřednictvím politického dialogu. Prosincové volby a následné represe tento přístup zpochybnily a vyvolaly požadavky na opětné uvalení sankcí proti představitelům běloruského režimu. Pozici české zahraniční politiky k otázce dalšího směřování politiky EU vůči Bělorusku jasně vyjádřil ministr zahraničí K. Schwarzenberg jako jeden ze spoluautorů článku *Lukashenko the Loser* zveřejněného 23. prosince v *International Herald Tribune*. Podle K. Schwarzenberga a dalších tří ministrů zahraničních věcí států Evropské unie – C. Bildta (Švédsko), R. Sikorského (Polsko) a G. Westerwelleho (Německo) situace v Bělorusku je horší než pokusy Miloševiče o udržení režimu v Srbsku v roce 2000 a vyvolává vzpomínky na zavedení stanného práva v Polsku v roce 1981. Evropa podle nich nesmí mlčet a musí se nyní více angažovat na straně běloruských demokratických sil. Pokračování sbližování s Lukašenkem naopak označili za ztrátu času a peněz.⁴⁴ Dalo se tedy očekávat, že právě tyto země budou prosazovat obnovení sankcí proti běloruskému režimu ze strany EU (jednání proběhla v lednu 2011).

Posun v postojích České republiky směrem k dialogu s běloruskou státní administrativou, ke kterému došlo v letech 2008–2009, se projevil i v bilaterálních jednáních o ekonomických otázkách. Bělorusko sice není zařazené mezi prioritní země pro vývoz ČR, ale MZV jej v rámci projektů ekonomické diplomacie zařadilo mezi „*země s dlouhodobými vzájemnými tradicemi spolupráce, resp. s dalšími politickými aspekty*“.⁴⁵

V květnu (5.–6.) proběhlo v Minsku 2. zasedání česko-běloruské mezivládní komise zřízené na základě *Dohody o hospodářské, průmyslové a vědecko-technické spolupráci* v lednu 2009.⁴⁶ Jedním z výsledků zasedání bylo podepsání Memoranda o porozumění mezi společnostmi MERO ČR a GUP Gomeltransněfť Družba, které má zjednodušit výměnu informací týkajících se přepravy ruské ropy do ČR ropovodem Družba. Dohoda s Běloruskem je poslední z řady podobných smluv se zeměmi, jimiž ropovod Družba prochází (Rusko, Ukrajina, Slovensko), a završuje tak budování systému včasného varování. Přímé dohody s partnerskými společnostmi začaly být uzavírány v reakci na zastavení dodávek v roce 2007 s cílem posílit energetickou bezpečnost ČR.⁴⁷ Jednání v Komisi se rovněž týkalo běloruského zadlužení vůči ČR. Právě ustavení společné komise umožnilo v roce 2009 znovuotevřít jednání o této otázce, jejíž řešení bylo od roku 2001 zablokované. Do roku 2010 vstupovalo Bělorusko s dluhem vůči ČR ve výši téměř 33 mil. Kč.⁴⁸ Běloruská strana při jednání v květnu 2010 potvrdila svoji připravenost dluh řešit, přičemž má zájem na jeho splacení formou dodávek zboží. Tento postup v současnosti čeká na schválení českou vládou.⁴⁹ V rámci jednání Komise byl důležitý i podpis (11. srpna) *Protokolu k česko-běloruské smlouvě*

o zamezení dvojího zdanění uzavřené v roce 1996 (platnost od 1998), který zajišťuje výměnu informací v daňové oblasti a zavádí zlepšení podmínek pro podnikatelské subjekty v podobě nižšího zdanění dividend a licenčních poplatků.⁵⁰

Mezivládní jednání o ekonomických otázkách byla doprovázena i aktivitami, jejichž cílem je zvýšení investičních příležitostí českých podniků v Bělorusku. 26.–30. dubna proběhla podnikatelská mise do Brestské oblasti (projekt ekonomické diplomacie č.74/2010), 11.–14. května měla ČR poprvé oficiální expozici na Běloruském průmyslovém fóru (BELPROMENERGO). V rámci Mezinárodního strojírenského veletrhu v Brně proběhl 15. září Běloruský business den. Větší informovanost o obchodních příležitostech podpořili specializované semináře k Bělorusku organizované na MPO.⁵¹

Vzhledem k charakteru politického režimu v Bělorusku se Česká republika i prostřednictvím českých nevládních organizací soustředí v rámci rozvojové a transformační spolupráce na projekty v oblasti ochrany lidských práv a podpory demokracie. Mezi nejaktivnější v tomto ohledu patří Občanské Bělorusko a Člověk v tísni.⁵²

Gruzie

Rusko-gruzínský konflikt v roce 2008, při kterém Česká republika (s výjimkou prezidenta V. Klause) zastávala jasně progruzínský postoj, a následné zahájení rekonstrukční pomoci Gruzii vedly k nárůstu intenzity bilaterálních vztahů v politické, humanitární i ekonomické oblasti (viz ročenka 2009). V roce 2010 česko-gruzínské bilaterální vztahy nezaznamenaly zásadní komplikace. Jednání na ministerské úrovni se týkala především české podpory integrace Gruzie do NATO a posílení jejích vztahů s EU. Významnou oblastí jednání byly rovněž možnosti prohloubení ekonomické spolupráce. Vývoj v Gruzii probíhal v roce 2010 bez významnějších otřesů, snad kromě přípravy nové gruzínské ústavy, kterou v dílčích bodech kritizovala např. Rada Evropy. Relativně klidný vývoj se proto projevil i v podobě standardních bilaterálních vztahů s ČR. Výraznější reakci české strany nevyvolala ani aféra kolem odvyšlání falešné zprávy o napadení Gruzie Ruskem 13. 3. 2010, v níž byly použity i záběry českého velvyslance v Gruzii Ivana Jestřába ze srpna 2008.

Na konci března měl bývalý prezident V. Havel v Gruzii převzít vyznamenání od gruzínského prezidenta Michaila Saakašviliho, který již v předchozím období oceňoval Havlův požadavek, aby EU jasně označila za agresora v konfliktu z roku 2008 Rusko. Havlova cesta do Tbilisi byla nakonec kvůli jeho nemoci zrušena.⁵³

V průběhu summitu o jaderné bezpečnosti ve Washingtonu 12.–13. 4. 2010 se v rámci bilaterálních jednání premiér J. Fischer sešel s prezidentem Saakašvilim. Hovořili mj. i o možnostech úvěrování účasti českých firem na rekonstrukci lékařských zařízení v Gruzii. 23.–24. dubna jednal gruzínský vicepremiér a ministr pro euroatlantickou integraci G. Baramidze v rámci své návštěvy ČR s ministrem pro evropské záležitosti J. Chmielem a ministrem obrany M. Bartákem.⁵⁴ Svou podporu prohloubení vztahů Gruzie s EU vyjádřila česká diplomacie v předvečer zasedání ministrů zahraničí EU k této otázce. 25. 10. 2010 uspořádal K. Schwarzenberg v budově českého velvyslanectví v Lucemburku společnou snídani, které se účastnili ministr zahraničních věcí Gruzie G. Vašanadze, komisař EU pro rozšíření a evropskou politiku sou-

sedství Š. Füle, zvláštní představitel EU pro Jižní Kavkaz P. Semneby a ministři zahraničních věcí států tzv. Nové skupiny přátel Gruzie (2005), již je ČR rovněž členem. Česká republika, Litva a Polsko připravily pro následné zasedání ministrů zahraničí EU návrhy na posílení vztahů EU–Gruzie.⁵⁵ G. Baramidze navštívil ČR znovu 24.–26. 11. 2010. Při setkání s ministry Schwarzenbergem a Vondrou byly mj. hodnoceny výsledky summitu NATO (19.–20. listopadu).⁵⁶

Přestože význam Gruzie pro ČR od roku 2008 vzrostl i v ekonomické oblasti, nelze objem vzájemného zahraničního obchodu s Gruzii srovnávat s Ukrajinou, Ázerbájdžánem ani Běloruskem.⁵⁷ Z hlediska investiční aktivity zůstává ČR pro Gruzii důležitým partnerem, a to od roku 2007, kdy se ČR díky podílu firmy Energo-Pro na privatizaci gruzínských podniků dostala na první místo.⁵⁸ V prosinci 2010 Energo-Pro rozšířila své aktivity v gruzínském energetickém sektoru koupí plynové elektrárny v Tbilisi.⁵⁹ Investice v hodnotě 45 mil. USD znamenala opětne zařazení České republiky mezi nejvýznamnější investory v zemi.⁶⁰ I z tohoto hlediska je důležitá *Smlouva o podpoře a vzájemné ochraně investic*, podepsaná v srpnu 2009 a v prosinci 2010 ratifikovaná českou stranou.

Gruzie je v české zahraniční spolupráci zařazena mezi střednědobé priority. V roce 2010 bylo plánováno a realizováno celkem sedm projektů v oblasti zdravotnictví, rozvoje venkovských oblastí a podpory zemědělství, podpory drobného podnikání a komunit, transformační spolupráce, životního prostředí, energetiky, vody a sanitace, podpory mezinárodních organizací a malých lokálních projektů. Na realizaci těchto aktivit se podílí nejen Česká rozvojová agentura, ale i řada nevládních organizací (Charita ČR, Člověk v tísni, České centrum fundraisingu, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Transparency International, Agora Central Europe, Adra, IOM a Asociace pro děti trpící leukémií).⁶¹

Moldavsko

Moldavsko se od roku 2009 potýká s vnitropolitickou nestabilitou, která je způsobena patovým rozložením sil mezi komunistickou stranou a opozicí neumožňující ani jedné straně prosadit svého kandidáta na post prezidenta. Vzhledem k nastavení politického systému tato situace vede k opakovaným parlamentním volbám (již třikrát během posledních dvou let). Od voleb v dubnu 2009 nicméně zemi vede prodemokraticky orientovaná vláda, jež má zájem se aktivně účastnit na projektech přibližování k EU.

Ačkoli by se z intenzity bilaterálních setkání na vyšší úrovni mohlo zdát, že z politického hlediska je význam Moldavska pro ČR nižší, hraje Moldavsko v české zahraniční politice významnou roli. Prakticky jediným významnějším momentem v roce 2010 byla účast ČR v uskupení zemí podporujících Moldavsko v jeho evropských aspiracích (*Group of the European Action of the Republic Moldova*) vytvořeném 25. 1. 2010 z iniciativy Rumunska.⁶² Třetí zasedání této skupiny v Kišiněvě 30. 9. 2010 bylo zároveň příležitostí k bilaterálnímu setkání ministra Schwarzenberga s jeho moldavským protějškem. Při této příležitosti Moldavsko a ČR podepsaly *Memorandum o spolupráci v oblasti evropské integrace*, které má posílit smluvní základnu česko-moldavské spolupráce v této oblasti (ČR již v říjnu 2009 převzalo ve vztahu k Moldavsku roli zastupujícího koordinátora EU). Uzavřena byla rovněž Dohoda o spolu-

práci v oblasti školství, kultury, mládeže a sportu. Během své návštěvy v Moldavsku se ministr seznámil i s rozvojovými projekty, jež ČR v zemi realizuje.⁶³ Moldavsko je zařazeno mezi priority české zahraniční rozvojové spolupráce. Projekty se sektorově zaměřují na životní prostředí (např. obnovení systému nakládání s odpadními vodami na lokální úrovni, varovný povodňový a monitorovací systém na řece Prut), sociální péči (rozvoj domácí pečovatelské služby) a vzdělávání (program předškolní přípravy dětí s postižením a speciálními potřebami). Na realizaci projektů se podílí i neziskové organizace, např. Charita ČR či Adra.⁶⁴ Jednou z priorit je Moldavsko i v rámci transformační spolupráce.

Ázerbájdžán a Arménie

Plynová krize z roku 2009 a projekt plynovodu Nabucco zvýšily význam Ázerbájdžánu v české zahraniční politice (viz ročenka 2009). I proto se ČR rozhodla posílit svoji přítomnost v zemi a otevřít v Baku samostatné zastoupení. Zastupitelství zahájilo svou činnost v listopadu 2009, v březnu 2010 začal provoz konzulární sekce. Oficiálně přijel velvyslanectví v Baku otevřít ministr zahraničních věcí J. Kohout 13. 5. 2010.⁶⁵ Ve svém projevu označil oblast jižního Kavkazu za prioritní region české zahraniční politiky a Ázerbájdžán za velmi důležitého partnera v něm. Vzhledem k blížícím se volbám v separatistické mezinárodně neuznávané republice Náhorní Karabach (23. května) se ministr Kohout vyjádřil i k této otázce s tím, že řešení konfliktu musí být nalezeno podle norem mezinárodního práva, včetně zásady územní celistvosti států, tj. při respektování mezinárodně uznávaných hranic Ázerbájdžánu.⁶⁶ V zapojení Ázerbájdžánu do Východního partnerství ministr viděl možnost dosáhnout posunu v důležitých oblastech, jako jsou vláda práva, ochrana lidských práv a demokratizace.⁶⁷ Následující den se J. Kohout setkal s nejvyššími představiteli Ázerbájdžánu, včetně prezidenta Alijeva. Podepsána byla smlouva o letecké dopravě, a to mj. i v souvislosti s plánovaným zavedením přímého leteckého spojení mezi Prahou a Baku. To od července 2010 zajišťuje ázerbájdžánská letecká společnost AZAL.⁶⁸

Z ekonomického hlediska je pro ČR Ázerbájdžán ze zemí Východního partnerství důležitým partnerem. Obrat vzájemného obchodu je druhý nejvyšší po Ukrajině, což je dáno především podílem Ázerbájdžánu na dodávkách ropy do ČR. Zájem české strany na rozšíření možností českých subjektů v Ázerbájdžánu se projevil v zahrnutí podnikatelské mise do této země mezi projekty ekonomické diplomacie pro rok 2010 (26.–29. 10. 2010).⁶⁹ Významné zakázky v Ázerbájdžánu získaly v roce 2010 brněnský Siemens Turbomachinery (dodávka turbíny pro spalovnu odpadů v Baku za 190 mil. Kč)⁷⁰ a středočeská firma Linet (dodávka lůžek do zdravotnických zařízení ázerbájdžánské ropného gigantu Socar za 22 mil. Kč).⁷¹

Arménie stojí ze šesti zemí Východního partnerství v české zahraniční politice nejvíce v pozadí, což z pohledu Arménie mohlo prohloubit i otevření zastupitelského úřadu v Baku. Na přelomu dubna a května měl Arménii v rámci své cesty do Asie navštívit premiér J. Fischer. Načasování pravděpodobně souviselo i s plánovaným slavnostním otevřením velvyslanectví v Baku. Kvůli Fischerově nemoci musela být cesta odložena. Premiér se nicméně se svým arménským protějškem sešel nejprve 7. května při jeho návštěvě v Praze⁷² a následně během své cesty do Jerevanu 17.–18.

května. Předmětem jednání byly Východní partnerství a posílení bilaterální smluvní základny, resp. uzavření smlouvy o ochraně investic a zabránění dvojího zdanění. Podobně jako ministr zahraničních věcí Kohout o několik dní dříve v Baku odpovídal i premiér Fischer na tiskové konferenci po jednání na otázku týkající se Náhorního Karabachu. Podle jeho vyjádření je Arménie na správné cestě, přičemž podpořil jednání v rámci tzv. Minské skupiny OBSE a varoval před unáhlenými kroky, které by mohly vyvolat konflikt.⁷³ Podobně jako s Ázerbájdžánem, byla během návštěvy podepsána dohoda o letecké dopravě. Vzhledem k počtu nelegálních migrantů z Arménie v ČR česká strana iniciovala i podpis *Smlouvy o předávání a přebírání protiprávně pobývajících osob*.⁷⁴

Premiéra Fischera doprovázela do Arménie i podnikatelská delegace. Podle Svazu průmyslu a dopravy ČR představují pro české subjekty příležitost rekonstrukce a modernizace metra v Jerevanu financovaná z prostředků Evropské banky pro obnovu a rozvoj a projekty v oblasti vodní energetiky.⁷⁵ V rámci zahraniční rozvojové spolupráce realizovala v roce 2010 s podporou MZV dlouhodobější projekty v Arménii společnost Člověk v tísni (Posílení řízení migračních toků 2009–2012, Prevence obchodování s dětmi 2009–2011).⁷⁶

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE EVROPSKÉ POLITIKY SOUSEDSTVÍ: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Politici a diplomatictí aktéři

Skupina aktérů vztahů České republiky se zeměmi východní dimenze ENP na politické a diplomatické úrovni se od doby přípravy českého předsednictví EU částečně proměnila. Klíčovými zůstává ministerstvo zahraničních věcí a v jeho rámci především Odbor států severní a východní Evropy a Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. V souvislosti s posilováním role projektu Východního partnerství v agendě Visegrádské skupiny roste význam spolupráce s Odborem států střední Evropy.

Do vytvoření nové vlády se na koordinaci politiky vůči východní Evropě podílelo i ministerstvo pro evropské záležitosti. Nečasova vláda se rozhodla toto ministerstvo zrušit, nicméně personál zůstal na úřadu vlády vzhledem k záměru premiéra Nečase vytvořit post státního tajemníka pro EU, který by měl koordinaci témat pro jednání v Bruselu na starosti. Případný vznik úřadu státního tajemníka a především jeho možné kompetence v oblasti zahraniční politiky ČR se ale staly spornou otázkou mezi premiérem a ministrem zahraničních věcí Schwarzenbergem. Ten vytvoření takového postu v rámci úřadu vlády odmítá.⁷⁷

Vzhledem k roli energetické spolupráce ve vztazích se zeměmi východní Evropy je důležitý rovněž podíl velvyslance se zvláštním posláním pro energetiku (V. Bartuška). Po nástupu K. Schwarzenberga na post ministra zahraničních věcí byla zahájena příprava reorganizace ministerstva a zahraničních zastoupení ČR s cílem dosáhnout úspor v jejich financování. Změny, které byly schváleny v září 2010 s platností od ledna, resp. února 2011,⁷⁸ by se ale východní dimenze české zahraniční politiky příliš dotknout neměly. Naopak zvýšení významu této regionální priority se v roce

2010 promítlo do posílení personální a organizační struktury její realizace. Východní partnerství získalo v rámci MZV samostatné zastoupení jmenováním velvyslance se zvláštním posláním pro Východní partnerství, kterým se stal Petr Mareš. Nově byl zřízen zastupitelský úřad v Ázerbájdžánu a posíleno bylo i zastoupení ČR v Ukrajině. Původně uvažovaný konzulát v Autonomní republice Krym, o kterém ještě v únoru hovořil bývalý velvyslanec J. Bašta (viz výše), nakonec nahradil honorární konzulát ČR v Charkově, otevřený 10. 12. 2010.⁷⁹

Na realizaci projektů české zahraniční politiky ve východní Evropě se podílí i další odbory MZV, např. Odbor lidských práv a transformační politiky a Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci. V oblasti praktické realizace rozvojových projektů nejen ve východní Evropě je zásadní role České rozvojové agentury, jejímž zřizovatelem je MZV (1. 7. 2010). Důležitou pozici měla i další ministerstva, zejména Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (ekonomická diplomacie), Ministerstvo financí ČR (oblast ochrany investic a zamezení dvojího zdanění) a Ministerstvo vnitra ČR (vízová problematika). Vzhledem k množství aktérů, kteří se podílejí na přípravě a realizaci dílčích projektů, funguje od července 2009 pracovní mezirezortní podskupina Východní partnerství.⁸⁰

Ekonomičtí aktéři

Ekonomické a obchodní aktivity České republiky jsou na státní úrovni podporovány ministerstvem zahraničních věcí prostřednictvím obchodně-ekonomických úseků zastupitelských úřadů a Českých center. Důležitá je role MPO a jejích příspěvkových organizací CzechTrade a CzechInvest. Ve spolupráci s Hospodářskou komorou ČR zahájila agentura CzechTrade v roce 2010 program „Společná účast na specializovaných výstavách a veletrzích v zahraničí“, díky němuž mohou české firmy získat příspěvek na náklady spojené s účastí na veletrzích.⁸¹ S výjimkou Ukrajiny, která je z ekonomického hlediska nejvýznamnějším partnerem ČR, nemá CzechTrade v zemích východní dimenze ENP přímé zastoupení prostřednictvím zahraniční kanceláře. Podobně i v případě agentury CzechInvest se ve vztahu ke sledovanému regionu rozvíjely vztahy výhradně s Ukrajinou (spolupráce s agenturou InvestUkraine).⁸² Důležitou službu zájemcům o spolupráci s východní Evropou poskytuje server *BusinessInfo.cz*, i když i tady je patrná rozdílná intenzita dosavadních bilaterálních vztahů a v objemu a aktualizaci informací u některých zemí regionu zůstávají rezervy. Významná je proto činnost Komory SNS, která se aktivně podílí na přípravě a realizaci podnikatelských misí do východní Evropy a zprostředkovává informace z regionu.

V roce 2010 pokračovala diskuse o novém organizačním modelu, který by vedl k efektivnějšímu prosazování ekonomické diplomacie, přičemž zásadní bude především rozdělení kompetencí mezi MZV a MPO. Ministr průmyslu a obchodu Martin Kocourek by rád prosadil větší vliv svého úřadu na velvyslanectví, tj. MPO by jako ekonomické ministerstvo mělo zajišťovat, aby velvyslanci prosazovali v zahraničí prioritní ekonomické zájmy ČR. S ohledem na potřebu vybudovat silnou a jednotnou síť služeb pro firmy hledající v zahraničí ekonomické příležitosti je podle něj třeba uvažovat i o nové roli agentury CzechTrade.⁸³

Na budování pozitivního obrazu České republiky v regionu se mj. zaměřuje i agentura CzechTourism, příspěvková organizace ministerstva pro místní rozvoj. Důležité jsou i aktivity nevládních organizací v oblasti rozvojové spolupráce a humanitární pomoci (viz část bilaterální vztahy).

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE EVROPSKÉ POLITIKY SOUSEDSTVÍ VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Tak jako v minulých letech roli při zvyšování veřejného povědomí o východní Evropě hrálo jen několik výzkumných institucí a nezávislých think-tanků (viz ročenka 2009). Mezi nejaktivnější je možné zařadit Asociaci pro mezinárodní otázky, Institut pro evropskou politiku – Europeum, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, Pražský institut bezpečnostních studií a Ústav mezinárodních vztahů, které v průběhu roku uspořádaly řadu tematických konferencí a přednášek. Na jejich webových stránkách jsou také přístupné odborné články a analýzy věnované zemím a regionu východní Evropy. Z hlediska obecného veřejného povědomí o regionu jsou důležitá vystupování jejich pracovníků v médiích.

Zastoupení tématu východní Evropy v českých médiích bylo nicméně i v roce 2010 relativně nízké. Větší prostor byl věnován jen dílčím událostem, např. ukrajinským prezidentským volbám a dalšímu zahraničněpolitickému směřování Ukrajiny či případu B. Danylyšyna. V závěru roku média obšírněji komentovala situaci v Bělorusku před a po prezidentských volbách. V této souvislosti se pozornosti dostalo i české politice na podporu běloruské opozice, resp. při ochraně lidských práv a demokratizace obecně. Východní partnerství se v českých médiích objevovalo spíše jako doplňková informace k běžným zpravodajským přehledům událostí z regionu. Role České republiky se v tomto případě omezovala na zmínku o zahájení programu v době českého předsednictví EU. Termín „Evropská politika sousedství“ zazníval téměř výhradně ve spojitosti s postem Š. Füleho, často ovšem zkracovaného na komisiát „pro rozšíření“.

ZÁVĚR

Vývoj české zahraniční politiky v roce 2010 potvrdil, že bez ohledu na změnu vlády v průběhu roku, se státy východní dimenze ENP a projekt Východního partnerství stabilizovaly jako jedna ze základních priorit. Od českého předsednictví EU výrazně posílila multilaterální rovina vztahů se zeměmi regionu, a to jak z hlediska aktivit ČR v rámci EU, tak spolupráce v rámci Visegrádské skupiny. Nadcházející maďarské a polské předsednictví pravděpodobně tento trend potvrdí, i když právě v této souvislosti lze očekávat přebírání iniciativy ze strany Polska. Česká republika by se proto měla zaměřit na zachování své role zejména prostřednictvím spolupráce se státy V4. Předsednictví Visegrádské skupiny od druhé poloviny roku 2011, tj. souběžně s polským předsednictvím Rady EU, k tomu vytváří velmi dobré předpoklady.

Bilaterální vztahy se státy východní dimenze ENP zůstaly i nadále diferencované. Jednotlivé země regionu jsou v české politice prioritní v rozdílných oblastech – Ukrajina a Bělorusko z ekonomického hlediska, spolu (nově) s Ázerbájdžánem i z hlediska energetické bezpečnosti, Moldavsko a Gruzie z hlediska rozvojové spolupráce. Stranou pozornosti české zahraniční politiky stojí Arménie. Česká politika v tomto směru odráží priority na úrovni EU. Ve vztahu k Bělorusku Česká republika po roce 2008 přejala unijní politiku dialogu s Lukašenkovým režimem, nicméně vývoj na konci roku 2010 ukázal, že si (i v rámci EU) hodlá zachovat iniciativní roli v politice na ochranu lidských práv, která je dlouhodobě jednou z profilových a uznávaných aktivit ČR.

V české zahraniční politice vůči státům východní dimenze ENP se také začínají více projevovat unijní projekty, jež mají posílit energetickou bezpečnost Evropy. Na jedné straně vedl zájem o aktivní účast v těchto projektech ke zvýraznění role Ázerbájdžánu v české zahraniční politice. Na straně druhé ale v energetické spolupráci může znamenat menší angažovanost ČR vůči Ukrajině a Bělorusku, se kterými tyto projekty nepočítají. Východní Evropa se v této oblasti dostává výrazněji do pozadí vztahů se zeměmi západního Balkánu a dynamika dialogu o energetických otázkách zůstává závislá na výskytu krizových situací, jako byla plynová krize v roce 2009.

Celkově lze říci, že zahraniční politika České republiky se ve vztahu ke státům východní Evropy formuje v souladu s obecným přístupem a prioritami Evropské unie k tomuto regionu. Tomu odpovídá i snaha ČR zapojit do dílčích projektů realizovaných v rámci Východního partnerství Rusko a oslabit tak jeho vnímání tohoto projektu jako antiruského. Oporu pro své iniciativy se ČR snaží získat spoluprací se státy, které se na východní Evropu zaměřují dlouhodobě, tj. především Německem, Polskem a Švédskem.

V institucionálním zajištění politiky se státy východní dimenze ENP nedošlo v roce 2010 k zásadnímu posunu, tj. její realizace zůstala stejně jako v předchozích letech v gesci několika ministerstev (v případě MZV i různých odborů) a jimi spravovaných agentur. Vývoj diskuse o novém modelu ekonomické diplomacie přitom ukazuje na trvajícím problému vymezení kompetencí zejména mezi MZV a MPO. Vytvoření postu velvyslance se zvláštním posláním pro Východní partnerství znamená zlepšení možnosti koordinace činnosti jednotlivých odborů v rámci MZV. V kombinaci se záměrem premiéra jmenovat státního tajemníka pro EU na úřadu vlády to ale představuje další prostor pro kompetenční spory, zejména ve vztahu k Bruselu.

Angažovanost ČR vůči státům východní Evropy se nepochybně zvyšuje v politické, ekonomické i rozvojové oblasti a k jejímu dobrému jménu v regionu výrazně přispívá i činnost českých nevládních organizací. O to více pozornosti by mělo být věnováno zvýšení veřejného povědomí o tomto směru české zahraniční politiky. Dostupnost a úplnost informací např. o probíhajících i plánovaných ekonomických a rozvojových projektech negativně ovlivňuje roztržičnost agendy mezi jednotlivé aktéry. Soustředění či alespoň provázání informací o regionu a aktivitách ČR jako celku by mohlo přispět k jejich zviditelnění a tím i zvýšení zájmu o region ze strany veřejnosti a podnikatelských subjektů.

Poznámky

- ¹ Tulmets, Elsa: Státy východní dimenze Evropské politiky sousedství v České zahraniční politice. In: Kořan, Michal (ed.): *Zahraniční politika České republiky v roce 2009. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, s. 204–218 (dále viz ročenka 2009).
- ² *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017*. MZV ČR, s. 13–14. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/aktualne/koncepce_zrs_cr_2010_2017.html).
- ³ *Popis programu transformační spolupráce*. MZV ČR, s. 1. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/transformacni_spoluprace_1/koncepce_transformacni_spoluprace.html).
- ⁴ *Programové prohlášení vlády ČR*. Tyden.cz, 29. 5. 2009. On-line: (www.tyden.cz/rubriky/domaci_programove-prohlaseni-vlady-cr_122187.html).
- ⁵ *Programové prohlášení vlády* (M. Topolánka). Vlada.cz, 17. 1. 2007. On-line: (www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780).
- ⁶ *Programové prohlášení Vlády České republiky*. Vlada.cz, 4. 8. 2010, s. 12. On-line: (www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf).
- ⁷ Tamtéž, s. 37.
- ⁸ *Statistika zahraničního obchodu*. Český statistický úřad. On-line: (apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO).
- ⁹ Viz záznamy z jednání obou komor Parlamentu ČR a relevantních výborů.
- ¹⁰ *Zahraniční politika. Volební program TOP 09 s podporou Starostů*, 2010. On-line: (www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2010/zahranicni-politika-1352.html).
- ¹¹ *Volební program Strany zelených: volby do Poslanecké sněmovny 2010*. On-line: (www.zeleni.cz/underwood/download/files/sz-volebni-program-2010.pdf).
- ¹² *Volební program 2010–2014*, KDU-ČSL, 2010. On-line: (www.kdu.cz/Kdu/media/Kdu/Volby/KDU_program.pdf).
- ¹³ *Řešení, která pomáhají*. Podrobný volební program ODS, 2010. On-line: (www.ods.cz/volby2010/data/soubory-ke-stazeni/182/volebni-program-velky.pdf).
- ¹⁴ *Česká zahraniční politika z pohledu parlamentních stran*. Mezinárodní politika, 5/2010, s. 24–28.
- ¹⁵ *Ministr Kohout zahájil v Madridu seminář k Východnímu partnerství*. MZV ČR, 27. 1. 2010. On-line: (www.mzv.cz/.../x2010_01_27_ministr_kohout_zahajil_v_madridu_seminar_k_vychodnimu_partnerstvi2548.html?).
- ¹⁶ „Die Partner im Osten müssen ins Boot“ – Namensartikel von Bundesminister Guido Westerwelle und dem tschechischen Außenminister Jan Kohout in der Financial Times Deutschland, Auswärtiges Amt, 4. 3. 2010. On-line: (www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Interviews/2010/100304-BM-Kohout-FTD.html).
- ¹⁷ *Conference Program*. Centre for European Studies, Carleton University. On-line: (www.carleton.ca/ces/events/EasternPartnership2010/EasternPartnership2010.htm).
- ¹⁸ *Eastern Partnership Foreign Ministers Informal Meeting, Sopot, 24 May 2010*. On-line: (www.msz.gov.pl/Eastern,Partnership,Foreign,Ministers,Informal,Meeting,,Sopot,,24,May,2010,35981.html).
- ¹⁹ *Group of Friends of Eastern Partnership*. Eastern Partnership Community. On-line: (www.easternpartnership.org/eap-institutions/group-friends-eastern-partnership).
- ²⁰ *Necás čeká, že Východní partnerství bude pro EU dál důležité*. ČTK, 22. 9. 2010.
- ²¹ *Implementation of the Eastern Partnership: Report to the meeting of Foreign Affairs Ministers, December 12, 2010*. On-line: (eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_meeting_foreign_affairs_131210_en.pdf).
- ²² *EU strategy for the Danube region (EUSDR); Contribution of the Czech Republic*, s. 2. On-line: (ec.europa.eu/regional_policy/consultation/danube/doc/countries/cz_contribution.pdf).

- ²³ *Velvyslanec Bašta požádal ze zdravotních důvodů o uvolnění.* ČTK, 17. 1. 2010.
- ²⁴ *Kohout: Volby na Ukrajině byly v souladu s mezinárodními normami.* ČTK, 8. 2. 2010.
- ²⁵ *Kyiv considers holding auctions on privatization of embassies.* KyivPost, 4. 3. 2010. On-line: (www.kyivpost.com/news/city/detail/61015/).
- ²⁶ *Návštěva senátora Vondry a velvyslance zvláštním posláním pro otázky energetické bezpečnosti Bartušky v Kyjevě.* ZÚ v Kyjevě, 29. 4. 2010. On-line: (www.mzv.cz/kyev/cz/zpravy_a_udalosti/navsteva_senatora_vondry_a_velvyslance.html).
- ²⁷ *Bartuška: Dohody Ukrajiny a Ruska jsou pro EU nepochopitelné.* ČTK, 29. 4. 2010.
- ²⁸ *Ministři zahraničí Česka, Polska a Švédska podporují evropskou integraci Ukrajiny.* ZÚ v Kyjevě, 18. 8. 2010. On-line: (www.mzv.cz/kyev/cz/zpravy_a_udalosti/ministri_zahranici_ceska_polska_a.html).
- ²⁹ *Чехия, возможно, рассматривает вопрос предоставления убежища Данилишину.* KyivPost, 29. 11. 2010. On-line: (www.kyivpost.ua/politics/news/chehiya-vozmozhno-rassmatrivaet-vopros-predostavleniya-ubezhischa-danilishinu.html).
- ³⁰ *Návštěva ministra Schwarzenberga v Kyjevě.* ZÚ v Kyjevě, 2. 12. 2010. On-line: (www.mzv.cz/kyev/cz/zpravy_a_udalosti/navsteva_ministra_schwarzenberga_v_1.html).
- ³¹ *Česko otevře konzulát na Krymu.* Právo, 19. 2. 2010.
- ³² *Ukrajina: Rozvoj infrastruktury v Autonomní republice Krym.* BusinessInfo.cz. On-line: (www.businessinfo.cz/cz/clanek/ukrajina/ukrajina-krym-plan-ekologie-turismus/1000905/59336/).
- ³³ *Obávané Tatary vyhnal z Krymu Stalin, na spravedlnost čekají dodnes.* iDnes.cz, 1. 12. 2010. On-line: (zpravy.idnes.cz/obavane-tatary-vyhna-z-krymu-stalin-na-spravedlnost-cekaji-dodnes-1fw-/zahranicni.asp?c=A101130_204354_zahranicni_vel).
- ³⁴ *Prohlášení MZV k rozsudku proti call centru na GK.* MZV ČR, 21. 6. 2010. On-line: ([www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlasi_a_stanoviska/x2010_06_21_prohlasi_mzv_k_rozsudku_proti_call centru_na_gk_lvov\\$2548.html?action=setMonth&year=2010&month=11](http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlasi_a_stanoviska/x2010_06_21_prohlasi_mzv_k_rozsudku_proti_call centru_na_gk_lvov$2548.html?action=setMonth&year=2010&month=11)).
- ³⁵ *Česko hrozí Ukrajině, že zastaví vydávání víz. Kvůli vizové mafii.* Lidové noviny, 30. 12. 2010. On-line: (www.lidovky.cz/cesko-hrozi-ukrajine-ze-zastavi-vydavani-viz-kvuli-vizove-mafii-pxz-/ln_zahranici.asp?c=A101230_073822_ln_zahranici_lya).
- ³⁶ Webové stránky ZÚ Kyjev, portál BusinessInfo.cz.
- ³⁷ Tamtéž.
- ³⁸ *Arcidiécezní charita Olomouc koupí na Ukrajinu lis na ovoce.* ČTK, 22. 3. 2010.
- ³⁹ *ČR a Bělorusko povyšují svá zastoupení na úroveň velvyslance.* ČTK, 24. 9. 2010.
- ⁴⁰ *Njaklajev nečeká fěrové volby; do ČR přijel pro podporu.* ČTK, 15. 11. 2010.
- ⁴¹ *Vodrážka a Hamáček byli v Bělorusku. Navzdory sněmovně.* Parlamentní listy.cz, 22. 11. 2010. On-line: (www.parlamentnilisty.cz/parlament/poslanecka-snemovna/181682.aspx).
- ⁴² Tamtéž.
- ⁴³ *Prohlášení MZV k prezidentským volbám Bělorusku dne 19. 12. 2010.* MZV ČR, 20. 12. 2010. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlasi_a_stanoviska/prohlasi_mzv_k_prezidentskym_volbam.html).
- ⁴⁴ *Lukashenko the Loser.* The New York Times – International Herald Tribune, 24. 12. 2010. On-line: (www.nytimes.com/2010/12/24/opinion/24iht-edbildt24.html?ref=belarus).
- ⁴⁵ *Projekty na podporu ekonomické diplomacie 2010.* MZV ČR. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/ekonomicke_zajmy/projekty_na_podporu_ekonomicke.html).
- ⁴⁶ *2. zasedání česko-běloruské mezivládní komise.* ZÚ Minsk, 24. 5. 2010. On-line: (www.mzv.cz/minsk/cz/obchod_a_ekonomika/x2_zasedani_cesko_beloruske_mezivladni.html).
- ⁴⁷ *Dohoda z Minsku zvýší bezpečnost dodávek ropy.* MERO ČR. On-line: (www.mero.cz/novinky-archiv-novinek/).
- ⁴⁸ *Roční souhrnná zpráva o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR v roce 2009.* MF ČR. On-line: (www.mfcr.cz/eps/rde/xchg/mfcr/xsl/vf_agendaCKA_zahr_pohled_55895.html).
- ⁴⁹ *2. zasedání česko-běloruské mezivládní komise,* op. cit.
- ⁵⁰ *Protokol ke Smlouvě o zamezení dvojího zdanění mezi ČR a Běloruskem.* MPO ČR, 12. 8. 2010. On-line: (www.mpo.cz/dokument77681.html).

- ⁵¹ Webové stránky ZÚ Minsk, MPO ČR, server BusinessInfo.cz.
- ⁵² Viz webové stránky těchto organizací: www.civicbelarus.org; www.clovekvtisni.cz.
- ⁵³ *Havel pojedí příští týden do Gruzie, vyznamená ho Saakašvili.* ČTK, 19. 3. 2010.
- ⁵⁴ *Ministr Chmiel se setkal s gruzínským vicepremiérem G. Baramidzem.* Vlada.cz, 23. 4. 2010. On-line: (www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/tiskove-zpravy/ministr-j--chmiel-se-setkal-s-gruzinskym-vicepremierem-g--baramidzem-71098/).
- ⁵⁵ *Ministr Schwarzenberg uspořádal pracovní snídani Nové skupiny přátel Gruzie.* MZV ČR, 25. 10. 2010. On-line: ([www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_tema_ta/x2010_10_25_ministr_schwarzenberg_usporadal_pracovni_snidani\\$2548.html?action=setMonth&year=2011&month=1](http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_tema_ta/x2010_10_25_ministr_schwarzenberg_usporadal_pracovni_snidani$2548.html?action=setMonth&year=2011&month=1)).
- ⁵⁶ *Vicepremiér: Gruzie je pro klidné řešení problémů s Ruskem.* ČTK, 25. 11. 2010.
- ⁵⁷ *Statistika zahraničního obchodu,* op. cit.
- ⁵⁸ Kratochvíl, Petr: *Země východní dimenze Evropské politiky sousedství v české zahraniční politice.* In: Kořan, Michal (ed.): *Zahraníční politika České republiky v roce 2007. Analýza ÚMV.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008, s. 239.
- ⁵⁹ *Energo-Pro koupila v Tbilisi plynovou elektrárnu za 855 mil. Kč.* Hospodářské noviny, 6. 12. 2010.
- ⁶⁰ *Foreign Direct Investments by Countries.* National Statistics Office of Georgia. On-line: (www.geostat.ge/cms/site_images/files/english/bop/FDI_Eng-countries.xls).
- ⁶¹ *Rozvojová spolupráce – Projekty realizované v Gruzii v roce 2010 rozdělené podle sektorů.* ZÚ Tbilisi. On-line: (www.mzv.cz/tbilisi/cz/vzajemne_vztahy/gruzie/rozvojova_spoluprace/index.html).
- ⁶² *Launch of group meant to support European action of Republic of Moldova is open initiative.* Interlic.md, 26. 1. 2010. On-line: (en.interlic.md/2010-01-26/launch-of-group-meant-to-support-european-action-of-republic-of-moldova-is-open-initiative-14211.html).
- ⁶³ *Ministr Schwarzenberg se setkal se svým moldavským protějškem.* MZV ČR, 30. 9. 2010. On-line: ([www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/x2010_09_30_ministr_schwarzenberg_se_setkal_se_svim_moldavskym_protejskem\\$2548.html?action=setMonth&year=2010&month=12](http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/x2010_09_30_ministr_schwarzenberg_se_setkal_se_svim_moldavskym_protejskem$2548.html?action=setMonth&year=2010&month=12)).
- ⁶⁴ *Moldavsko, Projekty.* Česká rozvojová agentura. On-line: (www.czda.cz/cra/projekty/moldavsko.htm).
- ⁶⁵ *Ministr Kohout oficiálně otevřel velvyslanectví ČR v Baku.* ČTK, 13. 5. 2010.
- ⁶⁶ *Fischer přijel do Arménie, pochválil pracovitost tamních žen.* ČTK, 17. 5. 2010.
- ⁶⁷ *Na návštěvě u Alieva. Luxus má i odvrácenou tvář.* iDnes.cz, 16. 5. 2010. On-line: (zpravy.idnes.cz/na-navsteve-u-alieva-azerbajdzansky-ropny-luxus-ma-i-odvracenu-tvar-1z0-/zahranicni.asp?c=A100516_135805_zahranicni_aha).
- ⁶⁸ *Praha bude mít od poloviny července letecké spojení do Baku.* ČTK, 12. 7. 2010.
- ⁶⁹ *Projekty na podporu ekonomické diplomacie 2010,* op. cit.
- ⁷⁰ *Brněnský Siemens dodá do Baku parní turbínu za 190 mil. Kč.* ČTK, 11. 7. 2010.
- ⁷¹ *Linet dodal do Ázerbájdžánu 600 lůžek za 22 milionů korun.* ČTK, 18. 8. 2010.
- ⁷² *Fischer se svým arménským protějškem probíral partnerství s EU.* ČTK, 7. 5. 2010.
- ⁷³ *Fischer přijel do Arménie, pochválil pracovitost tamních žen,* op. cit.
- ⁷⁴ *Záznam jednání Poslanecké sněmovny ČR a Senátu ČR o ratifikaci smlouvy.* On-line: (www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/009schuz/s009229.htm#r4) a (www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/57855/49061).
- ⁷⁵ *Fischer se svým arménským protějškem probíral partnerství s EU,* op. cit.
- ⁷⁶ *Humanitární a rozvojová pomoc – Arménie.* Člověk v tísni. On-line: (clovekvtisni.cz/index2.php?id=272).
- ⁷⁷ *Náměstek pro evropské záležitosti Sedláček skončil ve funkci.* Vlada.cz, 5. 11. 2010. On-line: (www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/aktualne/namestek-pro-evropske-zalezitosti-sedlacek-skoncil-ve-funkci-77776/).

⁷⁸ *Ministr Schwarzenberg rozhodl o reorganizaci ministerstva.* MZV ČR, 27. 9. 2010. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/x2010_09_30_ministr_schwarzenberg_rozhodl_o_reorganizaci_ministerstva.html).

⁷⁹ *V Charkově otevřen Honorární konzulát.* MZV ČR, 21. 12. 2010. On-line: (www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/v_charkove_otevren_honorarni_konzulat_cr.html).

⁸⁰ Byla zřízena na základě usnesení Výboru pro EU z 13. července, č. 13. Vlada.cz, 2009. On-line: (www.vlada.cz/assets/ppov/veu/usneseni/usneseni_veu_66.pdf).

⁸¹ *CzechTrade a Hospodářská komora pomáhají českým firmám na zahraničních trzích.* Hospodářská komora ČR, 14. 9. 2010. On-line: (www.komora.cz/zpravodajstvi-a-media/aktuality-4/pruzkumy-vystavy-souteze-konference/czechtrade-a-hospodarska-komora-pomahaji-ceskym-firmam-na-zahranicnich-trzich.aspx).

⁸² *Ukrajina se v CzechInvestu inspirovala jak zlepšit investorské prostředí.* CzechInvest, 24. 8. 2010. On-line: (www.czechinvest.org/ukrajina-se-v-czechinvestu-inspirovala-jak-zlepsit-investorske-prostredi).

⁸³ *Podpora exportu musí být efektivní.* MPO ČR, 19. 10. 2010. On-line: (www.mpo.cz/dokument80237.html).

Kapitola 11

Balkánský rozměr české zahraniční politiky

Filip Tesar

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Rodící se koncepce vztahů s Balkánem

V roce 2010 česká zahraniční politika ideově navázala na předsednictví Rady EU v roce 2009, v jehož programu byla věnována konkrétní pozornost zemím západního Balkánu, zejména v souvislosti s pokračováním rozšiřování EU. Tím byly poprvé jasně stanoveny cíle české zahraniční politiky ve vztahu ke konkrétním balkánským zemím, byť v omezeném geografickém záběru a zúžené pouze na vztah daných zemí k EU. Nová vláda v čele s P. Nečasem navázala na předchozí vlády premiérů J. Fischera a M. Topolánka podporou euroatlantské integrace západního Balkánu, podobně jako ony se ovšem ve svém programovém prohlášení ze 4. 8. 2010 vláda omezila na obecná vyjádření: v oddíle o zahraniční politice uvádí vedle tří dalších priorit rovněž vztahy se zeměmi západního Balkánu, zejména integraci zemí regionu do EU. Rozšiřování EU za podmínky zachování stávajících kritérií pro vstup – což se v dané době týkalo západního Balkánu – přikládá vláda „velký význam“. V prohlášení vláda zmínila i podporu rozšiřování NATO o země, které budou mít zájem a budou dostatečně připraveny.

V průběhu roku 2010 však česká zahraniční politika vyslala také několik signálů ukazujících na větší zájem o vybrané země. Zdá se, že pozornost, kterou česká zahraniční politika věnovala v posledních letech čtyřem balkánským zemím: Bulharsku, Rumunsku, Chorvatsku a Srbsku, nebyla náhodná. Význam česko-bulharských a česko-rumunských vztahů byl symbolicky zdůrazněn sérií akcí připomínajících 90. výročí navázání oficiálních vztahů. Na druhou stranu tehdy, kdy bylo možné postupovat společně (kanadská víza), česká strana vystupovala raději samostatně, nejednoznačně se stavěla k tomu, že se obě země dostaly do tichého konfliktu s Francií ohledně romských emigrantů, a nevěnovala pozornost ani výhledům na začlenění Bulharska a Rumunska do schengenského systému. Poměrně velkou pozornost věnovala česká zahraniční politika Srbsku a jeho integraci do EU. Souběžná podpora roz-